



## MEVSİMLİK GÖÇEBE TARIM İŞÇİLERİNİN SOSYAL GÜVENLİK HAKLARININ GÜRCİSTAN ÖRNEĞİ ÜZERİNE İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Nihan Gizem KANTARCI ATEŞ\*\*

### Öz

Mevsimlik göçebe tarım işçileri, her yıl çeşitli topraklara göç ederek tarım sektöründe çalışan ve çoğunlukla geçici işlerde istihdam edilen önemli bir iş gücünü oluşturur. Çalışmada mevsimlik göçebe tarım işçilerinin kavramsal olarak statüsünün ne olduğu, hangi mevzuat kapsamına dahil oldukları, özellikle Gürcistan'dan gelen mevsimlik göçebe tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarının neler olduğu sorularına cevaplar aranmıştır. İlk bölümde mevsimlik göçebe tarım işçileri kavramsal olarak ele alınmıştır. Kanunlarda ve uluslararası sözleşmelerde yapılan düzenlemeler belirtilmiştir. Devamında bazı ülkelerde (Almanya, Fransa, Hırvatistan ve Avustralya) mevsimlik göçebe tarım işçilerinin sosyal güvenlik hakları genel olarak incelenmiştir. Türkiye'ye mevsimlik tarım işçisinin çoğunlukla Gürcistan'dan gelmesi nedeni ile, Türkiye-Gürcistan Sosyal Güvenlik Sözleşmesi denetlenmiştir. Sonuç kısmında ise mevsimlik göçebe tarım işçileri için ülkeler arası sosyal güvenlik anlaşmalarının yapılması, bu işçilerin

\* Bu çalışma İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde, 5-6.11.2021 tarihinde "İnsana Yakışır İş: Mevsimlik Tarımdaki İşgücünün Çalışma, İstihdam ve Yaşam Koşulları" konulu MİGA 2021 Konferansı'nda sunulan tebliğin genişletilmiş, geliştirilmiş ve makale formuna dönüştürülmüş halidir.

\* Dr. Öğr. Üyesi. Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Ana Bilim Dalı, Kayseri, Türkiye | Asst. Prof., Nuh Naci Yazgan University, Faculty of Law, Department of Private Law, Labor and Social Security Law Department, Kayseri, Türkiye.

✉ [avnihankantarci@gmail.com](mailto:avnihankantarci@gmail.com) • ORCID 0000-0001-6937-1254.

📄 **Atıf Şekli** | Cite As: KANTARCI ATEŞ, Nihan Gizem: "Mevsimlik Göçebe Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarının Gürcistan Örneği Üzerine İncelenmesi" SÜHFD, C.32, S.2, 2024, s. 579- 597.

📄 **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.



sendikalaşmalarının sağlanması sosyal yönden daha fazla koruma sağlayacağı tespitlerine varılmıştır.

### **Anahtar Kelimeler**

•Mevsimlik Göçebe Tarım İşçisi •Mevsimlik İş •Çalışma İzni •Sosyal Güvenlik Hakkı •Serbest Dolaşım İlkesi

## **EXAMINATION ON INSTANCE OF GEORGIA OF SOCIAL SECURITY RIGHTS OF SEASONAL NOMADIC AGRICULTURAL WORKERS**

### **Abstract**

Emigrant to several lands every year, seasonal nomadic agricultural workers are making an important workforce working the farm sector and are employed mostly in temporary jobs. This study researched answers to these questions what was the conceptual status of seasonal nomadic agricultural workers, which scope of legislation was included, and also especially what were the social security rights of seasonal nomadic agricultural workers who came from Georgia? In the first chapter seasonal nomadic agricultural workers have been tackled as conceptual. In international agreements and laws regulations have been researched. In some countries (Germany, Croatia, France, Australia) social security rights of seasonal nomadic agricultural workers generally have been researched. Because of coming from Georgia mostly of seasonal agricultural workers to Türkiye, the Türkiye-Georgia Social Security Agreement has been inspected. Consequently, for these workers to be made international social security agreements, being union members will a more protection as a society.

### **Keywords**

•Seasonal Nomadic Agricultural Workers •Seasonal Job •Work Permit •Social Security Right •Principle to Freedom of Movement

## **GİRİŞ**

Mevsimlik iş, sözlükte “bir mevsim süresince, bir mevsim için mevsimden mevsime iş” olarak ifade edilmiştir. Hukuki olarak mevsimlik iş yılın belirli döneminde yapılan veya tüm yıl çalışılmasına rağmen belirli dönemlerde yoğunlaşan işlerdir. Genelde turizm, inşaat ve tarım işleri başta olmak üzere belirli sezon diliminde gerçekleşmektedir. İşin geçici olması ve aynı zamanda ağır koşullarda gerçekleşmesi nedenleri çoğunlukla göçebe işçiler tarafından yapılmaktadır. Göçmen işçiler ile mevsimlik göçebe tarım işçileri

arasındaki en temel fark, mevsimlik işçilerin geçici süreyle gittikleri ülkede kalmaları, göçmen işçilerin ise sürekli ikamet etmek için gittikleridir. Özellikle ekim, dikim ve hasat zamanı göç yoğunluğu artmaktadır.

Çalışmada mevsimlik göçebe tarım işçilerinin kavramsal olarak statüsünün ne olduğu, hangi mevzuat kapsamına dahil oldukları, özellikle Gürcistan'dan gelen mevsimlik göçebe tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarının neler olduğu sorularına cevaplar aranmıştır. Bu bağlamda makalenin amacı Gürcistan'dan Karadeniz bölgesine gelen mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarını tespit etmek ve mevsimlik işlerde sosyal güvenlikle ilgili diğer ülkelerde nasıl uygulamalar olduğunu kıyaslayarak sonuç ve değerlendirmeye ulaşmaktır. Bu konu, ilgili doğrudan başka çalışmanın bulunmaması nedeni ile tercih edilmiştir. Makale literatüre mevsimlik göçebe tarım işçilerinin hukuki statüsünün tespiti, çalışma izin koşulları ve Gürcü işçilerin mevsimlik işlerdeki sosyal güvenlik haklarının neler olduğunun belirlenmesi konularında katkı sağlayacaktır.

Mevsimlik tarım işçilerinin geçici süreli çalışmaları nedeni ile kayıt altına alınmaları konusunda işverenlere kolaylık sağlanması devlet ekonomisine ve istihdama katkı sağlayacaktır. Bu şekilde insana yaraşır çalışma koşulları ile sosyal devlet anlayışının gelişimine olumlu şekilde etki edecektir.

Sosyal devlet ilkesinin en temel unsurlarından birisi insana yaraşır koşullarda çalışma hakkına sahip olunmasıdır. Bununla birlikte geçici işlerde çalışan mevsimlik göçebe işçilerin çoğunlukla ağır şartlarda ve kayıt dışı olmalarının önüne geçilmesi, çalışılan hizmet sürelerinin sosyal güvenlik yönünden menşei ülkelerinde de kabul edilmesini sağlayan bir sistemin geliştirilmesi temennisine varılmıştır.

Çalışma üç başlık altında incelenmiştir. İlk kısımda mevsimlik göçebe tarım işçileri kavramsal yönden incelenmiştir. Bu kişilerin hukuki statüsü, kanunlarda ve uluslararası sözleşmelerde yapılan düzenlemeler belirtilmiştir.

İkinci kısımda bazı ülkelerde (Almanya, Fransa, Hırvatistan ve Avustralya) mevsimlik göçebe tarım işçilerinin sosyal güvenlik hakları

incelenmiştir. Çalışmanın ana konusunu oluşturan Türkiye'ye mevsimlik tarım işçilerinin büyük bir kısmının Gürcistan'dan gelmesi nedeni ile, Türkiye-Gürcistan Sosyal Güvenlik Sözleşmesi denetlenmiştir.

Sonuç ve değerlendirmeler başlığında ise mevsimlik göçebe tarım işçileri için ülkeler arası sosyal güvenlik sözleşmeleri yapılması, bu işçilerin sendikalaşmalarının sağlanması sosyal yönden daha fazla koruma sağlayacağı tespitlerine varılmıştır.

## I. MEVSİMLİK GÖÇEBE TARIM İŞÇİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde mevsimlik göçebe tarım işçileri kavramsal olarak incelenmiş ve sonrasında bu kişilerle ilgili özel yasal düzenlemeler ve hangi mevzuat kapsamına dahil olduğu tespit edilmiştir. Devamında ise bu kişilerle ilgili çalışma izin ve muafiyeti denetlenmiştir.

### A. Kavramsal Yönden İnceleme

Kavramsal olarak göç, bir yerden başka bir yere, çalışma ve yaşam şartlarını daha iyi konumlandırma amacı ile yapılan nüfus hareketidir. Göç, iklim değişikliği, siyasi, coğrafi ve en temelde ekonomik nedenlerle yapılmaktadır. Bu nüfus hareketinin en nihai öznesini ise *göçmenler* oluşturur<sup>1</sup>. Arendt istenmeyen ya da niteliksiz işlerde istenen kişiler olarak göçmenleri “yeryüzünün posası” ifadesi ile tabir etmiştir<sup>2</sup>. Göçmenler vatandaşın yapmayı tercih etmediği, daha ağır ve istenmeyen, vasıfsız iş olarak ifade edilen işlerde çalıştırılmaktadır. Çalışmanın konusunu oluşturan mevsimlik göçebe tarım işçisi ise belirli mevsim ve dönemde, kendisine ait olmayan tarımsal işletmelerde sulama, hasat, ekip dikme, yetiştirme işlerinde çalışmak amacıyla işverene bağlı ve günlük, haftalık ya da aylık ücret karşılığı menşei ülkesinden başka bir ülkede geçici süreli çalışan gerçek kişidir<sup>3</sup>. 1408/71 sayılı Avrupa Birliği Tüzüğü;

<sup>1</sup> LEE, Everett S., A Theory of Migration <https://link.springer.com/content/pdf/10.2307/2060063.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.11.2023).

<sup>2</sup> ARENDT, Hannah (Çeviren: Şener, Bahadır Sina): Totalitarizmin Kaynakları-2 Emperyalizm, İstanbul 2020, s. 256.

<sup>3</sup> YILDIRIM, Mücahit/ KARAKOYUN, OKAN: “Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma, Samsun İlçesi Örneği”, 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, C. 4, S. 2, 2023, s. 61-81.

mevsimlik işçileri ikamet ülkesinden başka bir üye devlette, 8 aylık süreyi geçmemek üzere belirli mevsimlik işte çalışmak için giden kişi olarak tanımlamıştır. Tüzükte mevsimlik iş için her yıl mevsime göre tekrar etme şartı yer almıştır<sup>4</sup>. Göçmen işçiler ile mevsimlik göçebe işçilerin temel ayrımı, göçmen işçilerin bir bölgeye sürekli ve kesintisiz şekilde yerleşme amacıyla gitmelerine karşın mevsimlik göçebe tarım işçilerinin çoğunlukla gezici olmaları ve belirli mevsim döneminde çalışma amacı ile gitmeleridir.

Mevsimlik iş ise, yılın belirli aylarında düzenli şekilde tekrar etmekte veya tüm yıl yapılan çalışma belirli dönemlerde yoğunlaşmaktadır. Özellikle gıda, inşaat, turizm, plajlar, oteller, eğlence yerleri, ormancılık gibi iş kolunda yapılan işlerde mevsimlik iş sözleşmesi yapılmaktadır. Çalışmada tarım sektörü ile ilgili yapılan mevsimlik işler inceleme konusu yapılmıştır. Mevsimlik iş sözleşmesi çalışma izin muafiyeti ya da süreli çalışma iznine göre belirli süreli şekilde yapılabilir<sup>5</sup>.

## B. Mevzuatta Yapılan Düzenlemeler

Mevsimlik göçebe tarım işçileri spesifik bir alan olması, farklı kanun ve sözleşmelerde düzenlemeler içermesi nedeniyle konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından yapılan kanuni düzenlemeler bu başlık altında ayrıca denetlenmiştir.

İlk olarak Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Avrupa Sözleşmesi incelenecektir. Bu sözleşme Türkiye tarafından onaylanmıştır<sup>6</sup>. Sözleşmenin 1. maddesinin 2. fıkrasında göçmen işçi kapsamından “*mevsimlik işçiler, mevsimlik göçmen işçiler, bir sözleşmeye taraf ülkesinde mevsim özellikleri dolayısıyla belli bir süre veya belli bir iş için yapılmış sözleşme esaslarına göre ücretli iş verilmiş diğer bir sözleşmeye taraf vatandaşlar*”, çıkartılmıştır. Bu sözleşmeye göre örneğin Gürcistan’dan Türkiye’ye gelen çay işçileri, mevsimlik iş için geçici olarak gelmeleri nedeni ile göçmen işçi kapsamı dışındadır.

<sup>4</sup> Council Regulation (EEC) No 1408/71 of the Council, 14.6.1971, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31971R1408> (Erişim Tarihi: 10.01.2024).

<sup>5</sup> SÜMER, Haluk Hadi: İş Hukuku, 25. Baskı, Ankara 2020, s. 41.

<sup>6</sup> RG., 27.1.1981, S. 17233.

İkinci olarak daha yeni tarihli olan Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme incelenecektir. Bu sözleşme de Türkiye tarafından onaylanmıştır<sup>7</sup>. Sözleşme ilkinde kıyasla daha geniş kapsamlı ve güncel tarihlidir. Sözleşmenin 2. maddesinin b bendinde mevsimlik işçileri de göçmen işçi olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla bu sözleşmeye göre örneğin Gürcü mevsimlik tarım işçileri göçmen statüsü kapsamına dahil edileceği sonucuna ulaşılır.

Üçüncü olarak Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen “Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Mevsimlik İşçi Olarak Giriş ve Kalış Koşulları” hakkında 2014/36 sayılı tüzük incelenecektir. Tüzükteki genel kabul görüşü, üçüncü ülke vatandaşı mevsimlik tarım işçisi ile ev sahibi işçiye eşit muamele yapılması yönündedir<sup>8</sup>.

Dördüncü olarak 97 ve 143 Sayılı ILO Sözleşmesi, göçmen işçilere ilişkin olup göçmen işçilerinin çalışma koşullarını koruması ve kayıt dışı çalışmanın önüne geçilmesi amaçlı olup mevsimlik tarım işçilerini de kapsamına almaktadır<sup>9</sup>. Bu sözleşmeler henüz Türkiye’de onaylanmamıştır.

Son olarak 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu m. 4’te tarımsal faaliyette bulunanların sigortalı sayılacağı belirtilmiştir. Aynı Kanun Ek Madde 5’te “tarım veya orman işlerinde süreksiz şekilde hizmet sözleşmesi ile çalışan kişilerin sigortalılığı ile ilgili ayrıca düzenleme yapılmıştır<sup>10</sup>.

<sup>7</sup> Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme için bkz., <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/GocmenIscilerinVeAileFertlerininHaklarınınKorunmasınaDairSozlesme.pdf> (Erişim Tarihi: 08.01.2024)

<sup>8</sup> Directive 2014/36/EU of The European Parliament and of the Council, 26.2.2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0036&qid=1630926407546> , (Erişim Tarihi: 11.01.2024).

<sup>9</sup> Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, 1975, (No. 143), [https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100\\_INSTRUMENT\\_ID:312288:NO](https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312288:NO), (Erişim Tarihi 13.09.2023).

<sup>10</sup> RG., 16.6.2006, S. 26200.

### C. Çalışma İzin ve Muafiyeti

Sosyal güvenlik, sosyal devlet olma ilkesinin en temel yapı taşlarından birisidir. Sosyal güvenliğin amacını, çeşitli nedenlerle geçici ya da kalıcı şekilde çalışamayacak duruma düşen kimselerin, bu nedenle muhtaç kalmaları ve insana yaraşır yaşam standardını sağlayabilmeleri için gelir sunmayı amaçlamaktadır<sup>11</sup>. Bu bağlamda sağlık, işsizlik, yardımları ile yoksulluğu ortadan kaldırmayı amaçlar. Anayasa'nın 60. maddesi ile sosyal güvenlik hakkı koruma altına alınmıştır. Anayasa'nın 12. maddesinde ise temel hak ve hürriyetlerle ilgili yabancı ve vatandaş ayırımının yapılamayacağı düzenlenmiştir.

Bir işverene bağlı olarak çalışan mevsimlik göçebe tarım işçileri, sosyal güvenlik konusunda 5510 sayılı Kanun'un 4/1-a kapsamında sigortalı sayılmaktadırlar. Bu kişilerin işe başlamadan önce işverenleri tarafından kuruma bildirilmesi gerekmektedir<sup>12</sup>. Yabancı uyruklu mevsimlik tarım işçilerinin ise Bakanlık tarafından muafiyet belgesi alması gerektiği düzenlenmiştir. Uluslararası İş Gücü Kanunu Uygulama Yönetmeliği m. 48/g'de mevsimlik tarım işçileri için "genel müdürlük tarafından belirlenen mevsimlik tarım işleri için çalışacak yabancı işçiye 6 aya kadar çalışma izin muafiyeti" verileceği düzenlenmiştir<sup>13</sup>. Gürcistan uyruklu mevsimlik tarım işçilerinin ise Karadeniz bölgesinde yapılacak olan çalışmaları için çalışma izin muafiyeti alınmasını zorunlu kılmaktadır<sup>14</sup>. Tebliğde çalışma izni muafiyeti ile bir takvim yılında 90 gün süreyle çalışabilecekleri düzenlenmiştir. Uluslararası Koruma veya Geçici Koruma statüsü kapsamındaki mevsimlik tarım işlerinde çalışacak yabancı uyruklu işçiler için de benzer şekilde çalışma izin muafiyeti almaları gerektiği düzenlenmiştir. Gürcü uyruklu mevsimlik tarım işçilerinden farklı olarak bu gruptaki kişiler için muafiyet süresi 1 yıl

<sup>11</sup> TUNCAY, Can / EKMEKÇİ, Ömer: Sosyal Güvenlik Hukuku, 19. Baskı, İstanbul 2017, s.5.

<sup>12</sup> DEMİR Müslim: "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler", Çalışma ve Toplum Dergisi, 2015, s. 177-178.

<sup>13</sup> RG., 02.02.2022, S. 31738.

<sup>14</sup> <https://www.csgb.gov.tr/ui/gm/calisma-izni/calisma-izni-muafiyeti/mevsimlik-tarim-ve-hayvancilik-islerinde-muafiyetler/gurcistan-uyruklu-yabancilar/> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).

olarak düzenlenmiştir<sup>15</sup>. Gürcü uyruklu işçilerle, geçici koruma statüsü kapsamındaki işçilere farklı muafiyet süresi tanınmasının sebebi çay ve fındık tarımının mevsimlere göre belirli dönemlerle sınırlı olmasıdır. Ayrıca geçici koruma statüsünün uygulamada kitleler halinde akın eden işçilere verilmesi, geçici korumanın mevzuatta ne kadar süre için olduğunun açıkça düzenlenmemiş olması nedenleri ile farklı düzenlendiği sonucuna ulaşılır. Benzer şekilde Mevsimlik İşçi Olarak Çalışmak Amacıyla Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Giriş ve Kalış Koşulları Hakkında 2014/36 sayılı Avrupa Birliği Tüzüğü m. 12’de 90 günü aşmayan mevsimlik işlerde çalışılması yönünde düzenleme yapmıştır<sup>16</sup>.

Yabancıların sosyal güvenlik hakları ile ilgili Türkiye tarafından Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlik Konusunda Eşit Muamele Yapılması” konusunu içeren 118 sayılı ILO Sözleşmesi onaylanmıştır<sup>17</sup>. 2014/36 sayılı Avrupa Birliği Tüzük (m. 46) ‘da üçüncü ülke vatandaşı mevsimlik işçilere 883/2004 sayılı Avrupa Birliği Tüzüğü m. 3’te sayılan uzun ve kısa vadeli sigorta kollarından olan sosyal güvenlik dalları konusunda eşit muamele yapılması düzenlemiştir<sup>18</sup>. Aynı maddenin devamında, mevsimlik işçiliğin geçici olması nedeni ile aile ve işsizlik yardımları konusunda eşit muameleden hariç uygulama yapılabileceği belirtilmiştir.

## II. ÜLKELERE GÖRE MEVSİMLİK GÖÇEBE TARIM İŞÇİLİĞİ

Dünyanın pek çok yerinde tarım işçiliği uluslararası göçebe işçiler tarafından yapılmaktadır. 2019 yılında toplamda uluslararası göçmen sayısının yaklaşık %7’si tarım işlerinde istihdam edilmiştir<sup>19</sup>. Ülkeler mevsimlik göçebe tarım işçiliği ile ilgili farklı uygulamalar söz konusu

<sup>15</sup> <https://www.csgb.gov.tr/uigm/calisma-izni/calisma-izni-muafiyeti/mevsimlik-tarim-ve-hayvancilik-islerinde-muafiyetler/gecici-koruma-saglanan-yabancilar/> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).

<sup>16</sup> Directive 2014/36 EU, 28.3.2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32014L0036> (Erişim Tarihi 10.01.2024).

<sup>17</sup> RG., 9.6.1973, S. 14559.

<sup>18</sup> Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council, 29.4.2004, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/883/oj> (Erişim Tarihi 16.09.2021).

<sup>19</sup> ILO Global Estimates on International Migrant Workers Results and Methodology, [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed\\_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms\\_808939.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms_808939.pdf) (Erişim Tarihi 11.01.2024).



olabilmektedir. Çalışmada aşağıda bazı ülkelerle ilgili uygulama sistemlerinden bahsedilmiştir.

Almanya ve Fransa özellikle ikinci dünya savaşı sonrası yeniden üretime geçebilmeleri konusunda misafir işçi uygulaması ile yabancı işçi kabul etmektedir. Bu ülkelerde mevsimlik yabancı tarım işçi istihdamı için işgücü piyasası testi ile birlikte ihtiyacı tamamlamak için yeterli sayıda menşei ülke işçisinin işe alınamayacağını ispatlanması aranmaktadır<sup>20</sup>.

Almanya’da işsizlik ödeneğinden faydalanabilmeleri için 12 ay süre ile ülkede kesintisiz istihdam gerekmektedir. Mevsimlik işçilerin sadece mevsime göre istihdam edilmeleri nedeni ile işsizlik sigortasından faydalanma imkanları bu düzenlemeye göre olmayacaktır<sup>21</sup>. Almanya’da çalışan mevsimlik işçiler eğer kendi ülkelerinde sigortalı değillerse, emeklilik sigortası katkı payını ödeme zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak mevsimlik işçilerin emeklilik hakkına sahip olamaması bununla birlikte ödenen emeklilik katkı payını toplu olarak geri almaları hem çok prosedür gerektirmekte hem de genellikle olumlu şekilde sonuç vermemektedir<sup>22</sup>.

Emsal bir davada Alman uyruklu Bay Meints, ikameti Almanya’da iken, Hollanda’da bir çiftlikte tarım işçisi olarak çalışmıştır. İşverene ait arazinin kaybedilmesi üzerine sözleşmesi sona ermiştir. Almanya’dan işsizlik maaşı almakta iken Hollanda’da iş kaybına bağlı tazminat talep etmiştir. İkametinin Hollanda’da bulunmaması nedeni ile talebi reddedilmiştir. Bunun üzerine mahkemeye yapılan başvuru sonucunda tazminat talebinin işsizlik talebinden farklı olduğu, bu ödemenin “sosyal avantaj” niteliğinde olduğunu ve 12 ay içinde eski işvereni tarafından tekrar işe alındığı durumda tazminat talebinin geri ödenmesi gerektiği yönünde karar vermiştir. 1612/68 sayılı Avrupa Birliği Tüzüğü m. 7/2’de

<sup>20</sup> **CASTLES** Stephen: “Guestworkers in Europe: A Resurrection?”, *International Migration Review*, C. 40, S. 4, 2006, s. 741-766.

<sup>21</sup> **BERTOZZI**, Stefano, Opening Europe's doors to unskilled and low skilled workers: A practical handbook 2010 [https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2010-12/docl\\_17394\\_242941332.pdf](https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2010-12/docl_17394_242941332.pdf), (Erişim Tarihi: 11.01.2024).

<sup>22</sup> **BRICKENSTEIN**, Christine: “Social protection of foreign seasonal workers: from state to best practice”, *Comparative Migration Studies*, C. 3, S. 2, 2015, s. 1-18.

sosyal avantaj, tarım işçilerine işlerini kaybetmeleri halinde tek seferde yapılan ödeme olarak düzenlenmiştir. Bu ödemeye hak kazanabilmek için işçi olmanın yeterli olduğu, özetle göçmenlik statüsünün bir öneminin bulunmadığını belirtilmiştir. Mahkeme tarafından ele alınan bir diğer husus ise ikamet etme şartının gerekli olup olmamasıdır. Serbest dolaşım hakkının, sürekli çalışan işçi ile mevsimlik tarım işçileri arasında bir ayrıma sebebiyet verilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Orantılılık ilkesi ve objektif esaslı sebeplerin varlığı halinde ayrıma gidilebileceği ifade edilmiştir. Bu nedenlerle, davacı işçinin sırf başka bir üye devlette ikamet etmesinin, ona ayrımcılık yapılma sebebi olmaması gerektiğine vurgu yapılmıştır<sup>23</sup>.

Bu görüşe göre Avrupa Adalet Divanı Kararı ile işçiler arasında eşitlik, ayrımcılık yasağı ve serbest dolaşım ilkesi “sosyal avantaj” konularında tüzüğe göre öncelikle uygulanabilecektir. Devletlerin sırf kendi ülkelerinde ikamet etmedikleri gerekçesi ile sosyal avantaj yardımlarını ödemekten kaçınmaları, bu ilkeler doğrultusunda hak kazanmaya engel oluşturmayacaktır.

Fransa’da göçebe mevsimlik işçiler vatandaşlarla sosyal güvenlik yönünden eşit haklara sahiptir. Bu nedenle belirli şartları yerine getirdiklerinde hem emeklilik hem de işsizlik ödeneğinden faydalanabilmektedirler. İkili sosyal güvenlik anlaşmalarına göre kazandıkları emeklilik haklarını kendi ülkelerinden de talep edilebilmektedir. Örneğin Fas ve Tunus Fransa’ya en çok mevsimlik işçi gönderen ülke olup bu yönde ikili sosyal güvenlik anlaşmaları bulunmaktadır<sup>24</sup>.

Avustralya ve Yeni Zelanda’da da mevsimlik göçmen tarım işçileri çalışma vizelerini belirli şartlarda aldıkları için istedikleri işvereni seçmemekte ya da değiştirememektedir. Bu uygulama onların işçi

<sup>23</sup> Case C-57/96, 27.11.1997, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:61996CJ0057> (Erişim Tarihi: 18.10.2021).

<sup>24</sup> **HOLZMANN**, Robert/ **POUGET**, Yann: “Social Protection for Temporary Migrant Workers: Conceptual Framework, Country Inventory, Assessment and Guidance A Study prepared for the Global Forum of Migration and Development”, file:///C:/Users/lenovo/AppData/Local/Temp/gfmd\_mexico10\_contr\_sp\_for\_temporary\_migrant\_workers\_oct2710\_en.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2023).

hakları konusunda işverenle pazarlık edebilmelerinden ya da işyerini değiştirmekten çoğu kez alıkoymaktadır<sup>25</sup>. Avustralya'da işçilerin maaşlarının %9'u emeklilik fonu için ödenmekte olup, mevsimlik işçiler lehine herhangi bir istisna tanınmamaktadır. İşçiler ancak ülkeden ayrılırken toplu olarak emeklilik katkı paylarını talep edebileceklerdir. Yaşlılık aylığı için en az 10 yıl ikamet şartı olması nedeni ile mevsimlik işçilerin bu haktan faydalanmaları oldukça düşük ihtimaldir<sup>26</sup>.

Hırvatistan'da yapılan bir araştırmada mevsimlik göçmen tarım işçilerinin belirli süreli iş sözleşmesi ile çalıştıkları tespit edilmiştir. Hırvatistan Yabancılar Kanunu m. 126'ya göre en çok 6 ay süre ile belirli süreli iş sözleşmesinin yapıldığı bu nedenle sosyal güvenliğe erişimin daha kısıtlı olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak sağlık sigortasından bu kişilerin faydalandıklarını, ancak ikili sosyal güvenlik anlaşması olan ülkelerde özellikle daha önceden zorunlu sağlık sigortası olmayan işçilerin ortopedik protez gibi bazı sağlık hizmetlerinden faydalanamayacakları ifade edilmiştir. Ayrıca kayıt dışı çalışan işçilerin acil durumda sağlık hizmetinden faydalanabilecekleri bununla birlikte diğer durumlar için ancak ödeme ve sigorta koşulu ile hizmet alabileceklerine yer verilmiştir<sup>27</sup>.

Emsal bir davada Avrupa Adalet Divanı, göçmen mevsimlik tarım işçisi olan davacının işsizlik ödeneğine hak kazanabilmesi için o ülkede ikamet etmesi gerektiğine karar vermiştir. Benzer şekilde 2014/36 sayılı AB tüzüğü de mevsimlik işin geçici olmasına bağlı olarak işsizlik yardımı konusunda vatandaşlarla farklı muamele yapılabileceğini belirtmiştir<sup>28</sup>.

Mevsimlik göçebe tarım işçileri, belirli mevsimde istihdam edilmeleri nedeni ile işsizlik ve emeklilik gibi sosyal güvenlik haklarından çoğunlukla faydalanamamaktadır. Bir işçinin sırf belirli mevsimde çalışıyor olması onu tüm dönem çalışan işçilerden farklı

<sup>25</sup> BRICKENSTEIN, s. 1-18.

<sup>26</sup> HOLZMANN/ POUGET.

<sup>27</sup> SCHOUKENS, Paul /PIETERS Danny: "Illegal labour migrants and access to social protection", European journal of social security, C. 6, S. 3, 2004, <https://doi.org/10.1177/138826270400600303> (Erişim Tarihi 16.09.2021).

<sup>28</sup> Case C-228/07, 11.09.2008, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62007CJ0228> (Erişim Tarihi: 17.10.2021).

muameleye uğramasına sebep olmamalıdır. Bu işçilerin sendikalaşmaması, çalışma izni ya da muafiyetinin belirli işverene yönelik olması ve bu nedenle işveren seçim imkanlarının kısıtlılığı onları daha zor koşullarda istihdama itmektedir.

### III. TÜRKİYE-GÜRCİSTAN SOSYAL GÜVENLİK SÖZLEŞMESİ

Türkiye'ye her yıl, belirli mevsimlerde özellikle sınır komşularından göçebe tarım işçileri çalışmak için gelmektedir. Çalışma Karadeniz bölgesine yoğun giriş yapan Gürcü işçiler yönünden daraltılarak incelenmiştir. Türkiye ile Gürcistan arasında Türkiye-Gürcistan Sosyal Güvenlik Sözleşmesi 11.12.1998 tarihinde imzalanmış ve 20.11.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir<sup>29</sup>.

#### A. Sözleşmenin İncelenmesi

Sözleşmenin kapsamında m. 2/ (a.1) "tarım işçileri dahil, hastalık, analık, iş kazaları ve meslek hastalıkları, malullük, yaşlılık ve ölüm" sigortası belirtilmiştir. Bu şekilde tarım işçilerinin diğer işçiler gibi kısa ve uzun vadeli sigorta kollarından faydalanabilecektir. Aynı maddenin a.3 fıkrasında, tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar için "malullük, yaşlılık ve ölüm" sigortası kabul edilmiştir. Böylece hem bağımlı çalışan tarım işçileri hem de tarımda kendi adına bağımsız çalışan kişiler uzun vadeli sigorta kollarından faydalanabilmektedir.

Sözleşmenin 6. maddesinde "bu sözleşmenin 7. ve 8. maddelerine aykırı olmadığı takdirde, bir taraf ülkesinde çalışan şahıs bu faaliyetle ilgili olarak yalnız çalıştığı ülke mevzuatına tabi olur" düzenlemesi ile Türkiye'de çalışan Gürcü uyruklu işçinin, Türk mevzuatına tabi olacağını belirtmiştir. Sözleşmenin 7. ve 8. maddelerinde ise özetle taraf ülkelerden biri tarafından, diğer taraf ülkeye 24 aydan kısa süreli iş için yapılan görevlendirmelerde veya kendi adında bağımsız çalışan kişinin geçici süre ile bu işi diğer taraf ülkesinde yapması durumunda gönderen tarafın mevzuatının uygulanacağı belirtilmiştir.

Sözleşmenin 10 ve 13. maddesi; hastalık ve analık, malullük, yaşlılık ve ölüm yardımları ile ilgilidir. Düzenlemeye göre işçinin bu yardımlara

<sup>29</sup> RG., 7.6.2003, S. 25131.

ihtiyaç duyduğu zamanlarda, bir taraftaki ilgili kurum diğer taraftaki sigortalılık sürelerini, aynı zaman dilimine denk gelmemiş olması koşulu ile dikkate alabilecektir.

Sözleşmenin 14. maddesinde sürelerin birleştirilmesine sınırlandırma getirilmiş ve açıkça sadece 12 aydan uzun vadeli sigortalı çalışanların bu haktan faydalanabilecekleri belirtilmiştir. Aksi halde örneğin Türkiye’de 12 aydan kısa süreli çalışmak için sosyal yardım öngörülmüşse sadece o yardımın uygulanabileceğini ve sürelerin birleştirilmeyeceği belirtilmiştir.

Sözleşmenin 16. maddesinde bir işçinin çalıştığı taraf ülkede iş kazası geçirmesi ya da meslek hastalığına yakalanması durumunda sigortalı olduğu tarafın mevzuatından yararlanabileceği düzenlenmiştir. Diğer taraf ülkesine geçici olarak gittiğinde ya da ikametini aldığı anda yardımlardan gittiği ülkede de yararlanmaya devam edecektir. Kişinin sosyal yardımından ikameti şartı dışında faydalanabileceğine ilişkin bu madde serbest dolaşım ilkesine de uyumludur. Bu şekilde işçiler, istedikleri yerde çalışabilecek ve sosyal haklardan gittikleri ülkede de faydalanmaya devam edebilecektir.

Sözleşmenin 21. maddesi işsizlik sigortası ile ilgilidir. Türkiye’de sigortalı çalışan Gürcü uyruklu işçinin, bu haktan faydalanması konusunda Türk mevzuatına bakılacağı ve bu yardımın tespitinde diğer taraf ülkede (Gürcistan’da) geçen sigortalılık sürelerinin de dikkate alınacağı belirtilmiştir.

Sözleşme iki ülke arasında mevsimlik çalışan işçilerin haklarının korunması açısından önem arz etmektedir. Sözleşmede mevsimlik işçilerin sosyal güvenlik haklarına erişebilmeleri için 12 ay ve daha uzun süreyle çalışma koşulu getirilmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma sürelerinin çoğunlukla daha kısa olmaları nedeni ile birçok sosyal güvenlik hakkından yeterince faydalanmaları zorlaşmaktadır.

## **B. Hizmet Sürelerinin Tespiti**

Türkiye-Gürcistan ikili sözleşmesinde inceleme konusu yapılan bir diğer husus çalışma süreleridir. Bu bağlamda taraf ülkenin birisinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışılan kişinin, diğer taraf ülkeye döndüğünde hizmet süresinin nasıl değerlendirileceği sorusu gündeme

gelecektir. Gürcistan ile yapılan ikili sözleşmede Geçici Hükümler başlığı madde 30'da yapılan düzenlemede; sözleşme yürürlük tarihinden önce tamamlanan sigorta sürelerinin bir yardım hakkının tespiti için dikkate alınacağı belirtilmiştir. Buna göre hizmet sürelerinin kendi taraf ülkelerinde de benzer şekilde çalışmış gibi kabul edileceği tespitine varılmıştır.

Bugünün globalleşen dünyasında, sınır kavramı çok daha geniş yorumlanmaktadır. Uluslararası mevsimlik tarım işçiliği, tarım işlerinde istihdamda önemli bir yer bulmaktadır. Bu doğrultuda ikili sözleşmenin bulunmadığı ülke çalışanları için hizmet sürelerinin nasıl değerlendirileceği sorusu gündeme gelmektedir. Örneğin Karadeniz bölgesine çay toplamak için Afrika'dan gelen mevsimlik tarım işçilerinin hizmet süreleri nasıl değerlendirilecektir? İkamet ülkesi dışında çalışan işçilerin çalışma süreleri, gelecekte emekli olmaları gibi sosyal güvenlik haklarından faydalanılması hususunda değerlendirmeye esas alınması gerekliliği üzerine kurgulanmıştır. Bu şekilde çalışılan sürelerin menşei ülkelerinde yok sayılması çoğunlukla uygulamada kabul gören bir sistemdir. Sosyal devlet olma ilkesi ise en temel hak olan sosyal güvenlik hakkını güvence altına almaktadır. Avrupa Birliğinin ilk kurucu anlaşmalarından birisi olan Maastricht Anlaşması 1992 yılında imzalanmıştır. Anlaşmada açıkça serbest dolaşım ilkesi doğrultusunda sosyal güvenlik hukuku yönünde, hizmet sürelerinin dikkate alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır<sup>30</sup>. Evrensel hukuk kuralları her ne kadar bu bağlamda farklı ülkelerde çalışma sürelerinin dikkate alınması gerektiğine dikkat çekmiş olsa da bugün hala ülkeler arası sosyal güvenliğe ilişkin hizmet sürelerini kayıt altına alacak bir uygulamaya henüz tam anlamıyla geçilmemiştir. Çalışma koşulları ağır olan ve genelde ucuz işçiliğin öznesi mevsimlik göçebe tarım işçilerinin hizmet sürelerinin kendi ülkelerinde de benzer şekilde kabul edilmesi temennisine varılmıştır.

---

<sup>30</sup> Consolidated Versions of the Treaty on European Union and Treaty on the Functioning of the European Union, 26.10.2012, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:EN:PDF>, (Erişim Tarihi: 15.12.2023).

## SONUÇ

Mevsimlik göçebe tarım işçileri, her yıl binlerce kilometre uzaklıktaki topraklara göç ederek tarım sektöründe çalışan ve genellikle geçici işlerde istihdam edilen önemli bir iş gücünü oluşturur. Bu gruptaki kişiler geçici süreyle çalıştıkları için çoğunlukla sosyal güvenlik haklarına erişimleri oldukça sınırlıdır. Uluslararası iş gücü için serbest dolaşım ve eşitlik ilkesi, ayrımcılık yasağı, insana yakışır çalışma koşulları etrafında toplanmaktadır. Sosyal devlet olma ilkesi gereği insanların hayat standartlarının belirli seviye altına düşmemesi sosyal sigortanın önemine dikkat çekmektedir. Sosyal yardımlar ise bireysel bir hak haline dönüşmüştür<sup>31</sup>.

Mevsimlik göçebe tarım işçileri dünyada her geçen gün sayısı artan periyodik göç dalgası oluşturmaktadır. ILO verilerine göre 2019 yılında toplam göçmen nüfusunun %7'lik kısmını tarım işçileri oluşturmaktadır. Yapılan işin geçici süreli olması, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı gibi nedenlerle mevsimlik göçebe tarım işçileri yeterli düzeyde korunmamaktadır. Göçmen işçilerin korunması amacı ile düzenlen 97 ve 143 sayılı ILO sözleşmeleri çok az ülke tarafından kabul edilmiştir. Türkiye'de Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme kabul edilmiş ve bu sözleşme ile mevsimlik işçiler de göçmen statüsüne dahil edilmiştir.

Türkiye açısından mevsimlik göçebe tarım işçileri için kayıt dışı istihdamın önüne geçilmesi amacı ile çalışma izni muafiyetinin kabul edilmesi yerinde bir düzenlemedir. Özellikle çalışmada tartışma konusu edilen Karadeniz bölgesi gibi, mevsim ve tarım arazilerine uygun özel düzenlemeler ile daha fazla bölgede avantaj sağlayacaktır. Mevsimlik göçebe tarım işçilerinin geçici süreyle gelmeleri nedeni ile diğer işçilerden farklı şekilde kayıt altına alınma prosedürleri konusunda kolaylık sağlanması kayıtlı istihdam sayısını artıracaktır.

Avrupa Birliği Tüzüğünde mevsimlik göçebe işçilerle ilgili yapılan düzenlemelerde yaşlılık aylığı ve işsizlik ödeneği konusunda farklı muamele yapılabileceği belirtilmiştir. Konuya ilişkin emsal bir mahkeme kararında Avrupa Adalet Divanı tüzükten farklı olarak sosyal avantaj

<sup>31</sup> BAŞBUĞ, Aydın: Sosyal Devlet 2023, 1. Bakı, Ankara 2016, s. 61.

içerikli yardımlarda işçilerin korunması gerekliliğine vurgu yaptığı incelenmiştir.

Küreselleşen dünyanın ağır koşullardaki işgücü istihdamını göçmenler, onların en zayıf halkasını ise mevsimlik göçebe tarım işçileri oluşturmaktadır. Bu gruptaki kişilerin korunması, insana yakışır koşullarda çalışabilmeleri için ülkeler arasında ikili sosyal güvenlik anlaşmalarının yapılması oldukça önemlidir. Çalışmada inceleme konusu yapılan Gürcistan-Türkiye sosyal güvenlik sözleşmesi ile taraf ülkelerdeki mevsimlik tarım işçilerinin korunduğu, hizmet sürelerinin diğer taraf ülkede kabul edildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca bu gruptaki kişilerin çalışma izni muafiyeti kapsamına dahil olduğu, bu durumun kayıtlı istihdam sayısında artış oluşturacağı tespitlerine varılmıştır. Mevsimlik göçebe tarım işçilerinin sendikalaşmaları, işveren ile pazarlık yapabilmeleri açısından önem arz edecektir.



**KAYNAKÇA**

- ARENDA**, Hannah (Çeviren: Şener, Bahadır Sina): Totalitarizmin Kaynakları-2 Emperyalizm, İstanbul 2020.
- BAŞBUĞ**, Aydın: Sosyal Devlet 2023, 1. Bakı, Ankara 2016.
- BERTOZZİ**, Stefano, Opening Europe's doors to unskilled and low skilled workers: A practical handbook 2010 [https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2010-12/doc1\\_17394\\_242941332.pdf](https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2010-12/doc1_17394_242941332.pdf), (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- BRICKENSTEIN**, Christine: "Social protection of foreign seasonal workers: from state to best practice", Comparative Migration Studies, C.3, S. 2, 2015, s. 1-18.
- Case C-228/07, 11.09.2008, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62007CJ0228> (Erişim Tarihi: 17.10.2021).
- Case C-57/96, 27.11.1997, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:61996CJ0057> (Erişim Tarihi: 18.10.2021).
- CASTLES** Stephen: "Guestworkers in Europe: A Resurrection?", International Migration Review, C. 40, S. 4, 2006, s. 741-766.
- Council Regulation (EEC) No 1408/71 of the Council, 14.6.1971, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31971R1408> (Erişim Tarihi: 10.01.2024).
- Consolidated Versions of the Treaty on European Union and Treaty on the Functioning of the European Union, 26.10.2012, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:EN:PDF> (Erişim Tarihi: 15.12.2023)
- DEMİR** Müslim: "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler", Çalışma ve Toplum Dergisi, 2015, s. 177-194.
- Directive 2014/36 EU, 28.3.2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32014L0036> (Erişim Tarihi: 10.01.2024).

European Convention on the Legal Status of Migrant Workers, ETS No.093,<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680077323>, (Erişim Tarihi: 10.01.2024).

**HOLZMANN, Robert / POUGET, Yann:** "Social Protection for Temporary Migrant Workers: Conceptual Framework, Country Inventory, Assessment and Guidance A Study prepared for the Global Forum of Migration and Development", [file:///C:/Users/lenovo/AppData/Local/Temp/gfmd\\_mexico10\\_contr\\_sp\\_for\\_temporary\\_migrant\\_workers\\_oct2710\\_en.pdf](file:///C:/Users/lenovo/AppData/Local/Temp/gfmd_mexico10_contr_sp_for_temporary_migrant_workers_oct2710_en.pdf) (Erişim Tarihi: 10.11.2023).

<https://www.csgb.gov.tr/uigm/calisma-izni/calisma-izni-muafiyeti/mevsimlik-tarim-ve-hayvancilik-islerinde-muafiyetler/gurcistan-uyruklu-yabancilar/> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).

<https://www.csgb.gov.tr/uigm/calisma-izni/calisma-izni-muafiyeti/mevsimlik-tarim-ve-hayvancilik-islerinde-muafiyetler/gecici-koruma-saglanan-yabancilar/> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).

ILO Global Estimates on International Migrant Workers Results and Methodology, [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed\\_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms\\_808939.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms_808939.pdf) (Erişim Tarihi 11.01.2024).

**LEE, Everett S.,** A Theory of Migration <https://link.springer.com/content/pdf/10.2307/2060063.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.11.2023).

Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, 1975, (No. 143), [https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100\\_INSTRUMENT\\_ID:312288:NO](https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312288:NO); (Erişim Tarihi 13.09.2023).

Migration for Employment Convention (Revised), 1949 (No. 97), <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100>

:0::NO:12100:P12100 INSTRUMENT ID:312242:NO (Erişim Tarihi 16.09.2023).

Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council, 29.4.2004, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/883/oj> (Erişim Tarihi 16.09.2021).

**SCHOUKENS, Paul /PIETERS Danny:** “Illegal labour migrants and access to social protection”, European journal of social security, C. 6, S. 3, 2004, <https://doi.org/10.1177/138826270400600303> (Erişim Tarihi 16.09.2021).

**SÜMER, Haluk Hadi:** İş Hukuku, 25. Baskı, Ankara 2020.

**TUNCAY, Can /EKMEKÇİ, Ömer:** Sosyal Güvenlik Hukuku, 19. Baskı, İstanbul 2017.

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/GocmenIscilerinVeAileFertlerininHaklarininKorunmasinaDairSozlesme.pdf> (Erişim Tarihi: 08.01.2024)

Türkiye-Gürcistan Sosyal Güvenlik Sözleşmesi, [https://www.csqb.gov.tr/media/80555/digm\\_sga\\_gurcistan.pdf](https://www.csqb.gov.tr/media/80555/digm_sga_gurcistan.pdf) (Erişim Tarihi: 10.05.2021).

**YILDIRIM, Mücahit/ KARAKOYUN, Okan:** “Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma, Samsun İlçesi Örneği”, 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, C. 4, S. 2, 2023, s. 61-81.